

Anton de Kom Universiteit van Suriname

Bibliotheek

Universiteitscomplex, Leysweg 86, Paramaribo, Suriname, Postbus 9212
Telefoon (597)464547, Fax (597)434211, E-mail: adekbib@uvs.edu

APPROVAL

NAAM:

Bodha Waheeda

verleent aan de AdeKUS kosteloos de niet-exclusieve toestemming om haar/~~zijn~~ afstudeerscriptie via de catalogus full-text beschikbaar te stellen aan gebruikers binnen en buiten de AdeKUS.

Plaats en datum,

Paramaribo, 10-4-2019

Handtekening

Bodha

ANTON DE KOM UNIVERSITEIT VAN SURINAME

Faculteit der Maatschappijwetenschappen

Studierichting Rechten

**HET VERHOOR VAN HET KIND ALS GETUIGE EN
VERDACHTE IN STRAFZAKEN**

Thesis ter verkrijging van de graad van Bachelor of Laws(LLB)

Bodha, Waheeda

Begeleider Mr.J.Kasdipowidjojo

Par'bo, augustus 2015

Voorwoord

In het kader van de afronding van mijn studie Bachelor Rechten van de Faculteit der Maatschappijwetenschappen van de Anton De Kom Universiteit van Suriname is deze thesis tot stand gekomen. Er wordt van mij aangenomen dat ik met de opgedane kennis en vaardigheden van de verzorgde colleges in staat ben om op een adequate manier mijn thesis samen te stellen. Het werken aan deze thesis is door mij als uitdagend en leerrijk ervaren. Daarnaast gaat mijn dank uit naar mijn studiebegeleider. Mijn studiebegeleider heeft mij ondersteuning geboden bij de vragen die ik had omtrent deze thesis.

Lijst van gebezigde afkortingen

AVRM	Amerikaans Verdrag voor de Mensenrechten
BUPO	Internationaal verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten
EVRM	Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens
HR	Hoge Raad
NJ	Nederlandse Jurisprudentie
OvJ	Officier van Justitie
RC	Rechter-Commissaris
WvSv	Wetboek van Strafvordering

Inleiding

Het strafprocesrecht is het geheel van rechtsregels betreffende opsporing, vervolging en berechting van personen die ervan verdacht worden strafbare feiten te hebben gepleegd. In het strafprocesrecht wordt het materieel strafrecht gerealiseerd.

Het getuigenverhoor van jonge kinderen is in deze tijd geen luxe. Een getuige is degene die iets omtrent een strafbaar feit kan verklaren. Ieder mens jonger dan achttien jaar is een kind. Niet alleen de kwetsbaarheid van kinderen vraagt om een goed begrip van deze materie, maar ook de toegenomen aandacht voor seksueel misbruik en het daaraan gekoppelde strafproces. De politie ambtenaar die betrokken is bij het onderzoek naar seksueel misbruik en ander geweld jegens kinderen staat onder druk. Hij heeft te maken met zijn eigen gevoelens en moet tegelijkertijd als professional zijn werk doen.

Strafvordering heeft alleen plaats op de wijze bij wet voorzien artikel 1 WvSv. Het voornaamste doel van het strafprocesrecht is de waarheidsvinding. Dit gaat gepaard met erkenning van de mensenrechten, die zijn grondslag vindt in de Grondwet van de Republiek Suriname. Aan de overheid worden belangrijke bevoegdheden toegekend die een verregaande beperking van bepaalde grondrechten kunnen inhouden. Als waarborg naar de burger toe is dat deze bevoegdheden wettelijk vastgesteld dienen te zijn. Om een strafproces te mogen beginnen moet er sprake zijn van een verdachte n.l degene te wiens aanzien uit feiten en omstandigheden een redelijk vermoeden van schuld aan enig strafbaar feit voortvloeit (art.19 WvSv). Als de persoon als verdachte wordt aangemerkt, wordt hij meestal aangehouden door een politie ambtenaar en naar de plaats van verhoor geleid. Voordat de opsporingsambtenaar een aanvang maakt met het verhoor moet hij de verdachte mededelen dat hij niet verplicht is tot antwoorden. De verdachte heeft het recht om te zwijgen en verder heeft de verdachte recht op bijstand van een raadsman. Het zwijgrecht is een waarborgsnorm van het nemo tenetur beginsel.

Het Wetboek van Strafvordering regelt het Strafprocesrecht. In titel 2 van het wetboek n.l art. 19 tot en met 28 worden de rechten van de verdachten geregeld. De fundamentele rechten zijn ook geregeld in de Grondwet, het BUPO en het AVRМ verdrag. Deze verdragen schrijven partij Staten verplichtingen voor ten aanzien van mensenrechten.

Mijn probleemstelling luidt als volgt: Aan welke voorwaarden moet zijn voldaan om een kind als getuige te verhoren medegelet op het bijzonder karakter en de kwetsbare positie van het kind.

Werkwijze en methode van onderzoek: Dit onderzoek is gebaseerd op literatuurstudie.

Opzet van deze thesis

Het eerste hoofdstuk gaat over de functies en het belang van het verhoor. Hierbij wordt ook het internationaal recht en het zwijgrecht behandeld en de gang van zaken tijdens het verhoor.

Verder wordt de positie van de verdachte en de raadsman besproken, de handelswijze van de politie en de aanwezigheid van de raadsman bij het verhoor.

Het tweede hoofdstuk gaat over de verhoormethoden en de kinderen hun taalontwikkeling. Verder wordt de voorbereiding van het kind op (tijdens) het verhoor behandeld en het scenariomodel.

1 De functies en het belang van het verhoor.

1.1 De functies van het verhoor¹

Aan het verhoor kan een aantal functies worden toegekend. Deze kunnen onderling van verschillende orde zijn, al naargelang het onderwerp van het verhoor, de beslissing ten behoeve waarvan het verhoor wordt afgenomen en de vraag in wiens belang de interactie plaatsvindt.

a. Naar onderwerp. Als meest algemene doelstelling van het verhoor kan worden beschouwd de vaststelling van feiten en standpunten over een bepaald onderwerp. Het gaat in het bijzonder om de waarheidsvinding die strekt tot het verzamelen van feitelijke gegevens voor de (uiteindelijke) beantwoording van de vraag of de verdachte al dan niet kan of moet worden veroordeeld. In termen van artikel 336 Sv betekent dit dat het verhoor betrekking heeft op alle feitelijke informatie die van belang kan zijn voor met name de beantwoording van de vraag of de verdachte het tenlastegelegde feit heeft begaan, hoe het feit gekwalificeerd moet worden, of de verdachte strafbaar is en welke straf of maatregel dient te worden opgelegd. Zo is voor de bewezenverklaring vereist, dat het inderdaad de –in het algemeen met name genoemde – verdachte is die het telastegelegde feit heeft begaan. Dat het onderwerp van het verhoor van de verdachte in de praktijk niet tot één vermoedelijk begaan strafbaar feit beperkt hoeft te zijn. Tijdens een verhoor worden soms andere strafbare feiten ter sprake gebracht dan het feit dat de aanleiding vormt voor het verhoor. Het verhoor kan erop gericht zijn het aandeel van mededaders en medeplichtigen in het vermoedelijk begane strafbaar feit vast te stellen.

b. Naar belang en interactie. Binnen de zojuist naar onderwerp afgebakende functie van het verhoor kan een onderscheid worden gemaakt naar gelang het belang dat met het verhoor wordt gediend en de gevolgen daarvan voor de interactie in de verhoorsituatie. Het verhoor kan enerzijds worden beschouwd als een methode van onderzoek, als een opsporingsmiddel ten behoeve van politie en justitie. Anderzijds kan het verhoor worden beschouwd als een middel tot verdediging, als een verweer- mogelijkheid voor de verdachte: het verhoor heeft de functie de verdachte in de gelegenheid te stellen zich over en naar aanleiding van de tegen hem gerichte beschuldiging te uiten.

c. Naar beslissing. In de eerste plaats voor de beslissing van de rechter over de in art.334 Sv genoemde punten. De gegevens die van belang kunnen zijn voor de beantwoording van de vragen van art.334Sv, kunnen echter ook van belang zijn voor een groot aantal andere beslissingen die in de loop van het strafproces kunnen worden genomen, zoals bijv. de beslissing omtrent vervolging of tot dagvaarding en de beslissing over de toepassing van vrijheidsbenemende dwangmiddelen. In verband met het voor de verdachte bezwarende karakter dient de rechter –hetzij van rechtswege, hetzij naar aanleiding van een bezwaarschrift – na te gaan of aan de voorwaarden voor de toepassing van die “maatregelen” is voldaan en moet hij de

¹ J.A.W.Lensing, Het verhoor van de verdachte in strafzaken, 1988, pg 34/37

verdachte de gelegenheid bieden zich daarover uit te spreken. Vanwege dit “verdedigingskarakter” van de procedure ten overstaan van de beslissende instantie wordt hier wel gesproken van “horen”.

d. Naar beslissing alsmede belang en interactive. Het beginsel van hoor en wederhoor houdt in , dat partijen over en weer door de beslissende instantie moeten worden gehoord voor of bij het nemen van een beslissing. De ene partij mag niet worden toegestaan haar argumenten naar voren te brengen zonder dat de wederpartij daartoe eveneens in de gelegenheid wordt gesteld.

Het onderwerp van het verhoor wordt gevormd door feitelijke gegevens die van belang zijn voor de beantwoording van de vragen van art.334 Sv. Het verhoor moet niet alleen als middel van onderzoek, maar ook als verdedigingsmiddel worden beschouwd. De verdedigingsfunctie staat voorop bij bijv. beslissingen omtrent de toepassing van vrijheidsbenemende dwangmiddelen en bij de toepassing van het beginsel van hoor en wederhoor. Dat behoeft evenwel niet uit te sluiten dat daarbij de verdachte wordt ondervraagd over feitelijke gegevens die van belang kunnen zijn voor de beantwoording van de vragen van artikel 334 Sv.

Het belang van het verhoor voor de waarheidsvinding

Het verhoor van de verdachte is niet het enige middel dat politie en justitie ten dienste staat bij het ophelderen van een zaak. Het verhoor van getuigen, het onderzoek aan lichaam of kleding, het af luisteren van telefoongesprekken zijn voorbeelden van andere methoden waarmee bewijsmateriaal kan worden vergaard. In het algemeen is voor de vaststelling van de feiten door de rechter niet vereist dat het bewijs door het gebruik van bepaalde methoden is verkregen. Als het verhoor tot een bekentenis van de verdachte leidt – en dit is in veel gevallen zo, biedt dit opsporingsmiddel enkele voordelen boven andere methoden. Indien de bekentenis met de waarheid overeenkomt, wordt het bewijs vaak gemakkelijker gemaakt dan wanneer het uit andere bronnen moet worden afgeleid. Wanneer de verdachte het feit erkent, bestaat er minder aanleiding tot twijfel en daarmee minder behoefte aan ander bewijsmateriaal dan wanneer hij ontkent het hem verweten feit te hebben begaan. Bovendien is het mogelijk, dat in sommige situaties alleen de dader van bepaalde feiten op de hoogte is. De voortgang van het onderzoek op de terechtzitting wordt in geval van een bekentenis niet opgehouden door een onderzoek naar door de verdachte betwiste feiten.²

Verhoor tactiek algemeen

Het verhoor van de verdachte is van aanzienlijk gewicht voor de waarheidsvinding. Het doel van de waarheidsvinding maakt het voor de verhorende functionaris van belang om ervoor te zorgen dat hij antwoorden krijgt op de door hem gestelde vragen, ook als de verdachte daar aanvankelijk niet zoveel voor voelt. De “strategie” die hij hierbij kan volgen, wordt “verhoortactiek” genoemd. Het doel van de verhoortactiek is gelegen in het verkrijgen van betrouwbare

² J.A.W.Lensing, Het verhoor van de verdachte in strafzaken, 1988, pg 38/39

verklaringen van personen ofwel het verkrijgen van de juiste antwoorden op de gestelde vragen. De verhoortaktiek is niet alleen van belang voor het verhoor van de verdachte, maar ook voor dat van de getuige. Juist in de eerste fase van het onderzoek is het immers van belang zoveel mogelijk relevante informatie te vergaren. In latere fasen van het strafproces gaat het veelal eerder om een verificatie van de gegevens die eerder onderzoek heeft opgeleverd.³

1.2 De globale gang van zaken tijdens het verhoor

Het wordt van groot belang geacht dat de verhorende functionaris het verhoor goed heeft voorbereid. Hij dient zich op de hoogte te stellen van alle gebeurtenissen die zich tot op dat moment in de zaak hebben voorgedaan en van de precieze inhoud van eventuele eerdere verklaringen van de getuigen en van de verdachte zelf. Als meest geschikte plaats voor het verhoor wordt veelal een kamer aanbevolen, die betrekkelijk sober is ingericht. Dit wordt ingegeven door de wens dat de verdachte zich concentreert op het verhoor en niet wordt afgeleid. Het verhoor mag bij voorkeur ook niet worden gestoord door personen die de kamer binnenkomen en weer weggaan. Het verhoor dient als regel niet in een voor de ondervraagde persoon vertrouwde omgeving te worden afgenomen, omdat hij daaruit (morele) steun zou kunnen putten. In verband hiermee verdient het in het algemeen ook geen aanbeveling dat derden (bijv. een raadsman) aanwezig zijn; zij zouden immers aan het ontstaan van een goede verhoorsfeer in de weg kunnen staan. Er wordt geadviseerd vóór de aanvang van het verhoor een "voorgesprek" te houden van enkele minuten. Het onderwerp van dit gesprek raakt nog niet de zaak zelf, maar betreft de personalia en de persoonlijke omstandigheden. De verhorende functionaris krijgt op deze wijze de gelegenheid de te verhoren persoon te bestuderen en het ijs te breken. Pas na dit voorgesprek begint het 'echte' verhoor. Een belangrijk advies voor de houding van de verhorende functionaris is, dat hij zich in het algemeen zakelijk, onpartijdig, vriendelijk en correct dient op te stellen. De verhorende functionaris moet in de regel ernaar streven het niveau van zijn formuleringen zoveel mogelijk aan te passen aan dat van de verdachte. Degene die ondervraagt, dient zelf zo min mogelijk informatie te verstrekken. Indien de verdachte in onzekerheid verkeert over hetgeen de verhorende functionaris aan informatie bezit, zou dit onder omstandigheden tot gevolg kunnen hebben dat de verdachte een bekentenis aflegt. Daarbij wordt dan gebruik gemaakt van de ervaringsregel, dat (schuldige) verdachten vaak bekennen omdat ze menen dat ontkennen nutteloos is als de verhorende functionaris toch al over de gevraagde informatie beschikt. Hierbij sluit de aanbeveling aan om bij de eerste verhoren zeer voorzichtig te zijn met suggestieve vragen. Onder "suggestieve vragen" worden in dit verband verstaan vragen waarin een feit als vaststaand wordt aangenomen ongeacht of dit feit al dan niet in werkelijkheid vast staat. Zij bergen het gevaar in zich dat een daaropvolgende verklaring niet betrouwbaar is. Dit gevaar doet zich in het bijzonder voor bij personen die in het algemeen gevoelig zijn voor suggestie, zoals kinderen en geestelijk gestoorde kunnen zijn. Waar het gaat

³ J.A.W.Lensing, Het verhoor van de verdachte in strafzaken, 1988, pg 39/40

over de wijze van vragen, wordt algemeen aanbevolen de ondervraagde persoon eerst naar aanleiding van een “open vraag” een verklaring te laten afleggen over het onderwerp van verhoor. Pas daarna dient de informant op meer gedetailleerd niveau te worden ondervraagd. De ratio van deze volgorde is te voorkomen dat belangrijke punten over het hoofd worden gezien, die naar aanleiding van specifieke vragen wellicht niet ter sprake zouden komen omdat de verhorende functionaris er geen weet van had.⁴

Dragende rechtsgronden

Het nemo-tenetur –beginsel vindt derhalve zijn eerste rechtsgrond in de afkeuring van het toepassen van dwang voor het verkrijgen van een verklaring van de verdachte waardoor hij zichzelf kan belasten. Het verbod van pressie-uitoefening en het zwijgrecht liggen in deze redenering in elkaars verlengde. Aan de verlening van het zwijgrecht kan de functie worden toegekend te voorkomen dat op de verdachte ongeoorloofde druk wordt uitgeoefend. Bij de tweede rechtsgrond gaat het om de vraag, wat er op een verplichting een verklaring af te leggen op zich afgezien van in het bijzonder het gevaar voor marteling of onmenselijke behandeling valt aan te merken. De grond van het ontbreken van een verplichting gaat uiteindelijk terug op de menselijke drang tot zelfbehoud of zo men wil op de menselijke zwakheid.⁵

Enkele begripsomschrijvingen

In ruime zin betekent verhoor het ondervragen van de verdachte of de gelegenheid bieden aan deze om zijn zegje te doen, ongeacht het onderwerp waarop een en ander betrekking heeft. In enge zin betekent verhoor het ondervragen van de verdachte en het hem in de gelegenheid stellen zich uit te laten over gegevens die van belang kunnen zijn voor de beantwoording van de vragen naar het bewijs, de strafbaarheid van feit en dader alsmede de op te leggen sanctie. Verdachte kan worden omschreven als degene van wie vermoed wordt of kan worden dat hij een (vermoedelijk begaan) strafbaar feit heeft gepleegd dan wel degene op de vaststelling van wiens (on) schuld het onderzoek is gericht of als de schuld eenmaal is vastgesteld voor wie een sanctie moet worden bepaald, dan wel die als zodanig wordt aangewezen door daartoe (in beginsel) bevoegde functionarissen.⁶

1.3 Het internationaal recht en het verhoor

De positie van de verdachte bij zijn verhoor wordt niet alleen bepaald door regels van nationale herkomst maar ook door regels van internationaal recht. De belangrijkste bronnen hiervoor zijn het Internationale Verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten en het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden. Suriname is partij bij het

⁴ J.A.W.Lensing, Het verhoor van de verdachte in strafzaken, 1988, pg 41/42

⁵ J.A.W.Lensing, Het verhoor van de verdachte in strafzaken, 1988, pg 58

⁶ J.A.W.Lensing, Het verhoor van de verdachte in strafzaken, 1988, pg 75

BUPO⁷ en het AVR⁸. Het zijn Staten die verdragen sluiten, en in beginsel kunnen alleen Staten een beroep doen op verdragsbepalingen. Niet alle bepalingen van internationale verdragen die van belang zijn voor het verhoor van de verdachte, zijn toegesneden op de persoon tegen wie een redelijk vermoeden van schuld bestaat of tegen wie de vervolging is gericht. Het verbod van folteren geldt bijv. ten aanzien van iedereen, terwijl de eisen voor een eerlijke berechting in strafzaken alleen zien op de ‘verdachte’. Artikel 6 EVRM en art. 14 BUPO kennen onder andere het algemene recht op een “fair hearing” en een aantal specifieke rechten toe aan een ieder “in the determination of any criminal charge against him” ofwel aan “every one charged with a criminal offence”. Van die rechten zijn voor het verhoor van de verdachte onder meer van belang de presumpatie van onschuld, het recht op rechtsbijstand en het recht om niet tegen zichzelf te moeten getuigen of zijn schuld te bekennen (artikel 14 lid 2 en 3 onder d en g BUPO, art. 6 lid 2 en 3 onder c EVRM). Artikel 14 lid 1 BUPO en art. 6 lid 1 EVRM spreken van een ‘fair and public hearing’.

In het Nederlands kunnen de termen ‘hearing’ en ‘entendue’ gelijk worden gesteld met het (ver) horen in de zin van het de gelegenheid geven aan de verdachte om zich te verdedigen. Dat past bij het mensenrechtelijk karakter van de genoemde bepalingen. De ‘hearing’ is een recht van de verdachte en daarmee een verplichting voor het gerecht. Een bevoegdheid voor het gerecht tot het ondervragen van de verdachte valt niet in art. 14 lid 1 BUPO en art. 6 lid 1 EVRM te lezen. De genoemde verdragen voorzien verder in een verplichting tot verhoor van de verdachte in verband met de toepassing van vrijheidsbenemende dwangmiddelen. Een ieder die op grond van de verdenking een strafbaar feit te hebben gepleegd wordt aangehouden of vastgehouden moet onverwijld worden voorgeleid aan een ‘judge or other officer authorized by law’ (art. 5 lid 1 onder c jo. Lid 3 EVRM) of een ‘judge or other officer authorized by law to exercise judicial power’ (art. 9 lid 3 BUPO). Deze voorgeleiding dient de mogelijkheid van toetsing van de rechtmatigheid van de vrijheidsbeneming, zodat de betrokkene in vrijheid kan worden gesteld als daarvan geen sprake is.

1.3.1 Het zwijgrecht

In de Internationale verdragen wordt aan de verdachte niet met zoveel woorden het recht toegekend om te zwijgen wanneer hij wordt ondervraagd. Het dichtste hierbij komt de bepaling van art. 14 lid 3 onder g BUPO, waarin aan een ieder die in staat van beschuldiging is gesteld het recht wordt toegekend niet te worden gedwongen tegen zichzelf te getuigen of een bekentenis af te leggen. Dit omvat zowel de variant waarin de verdachte de keuze wordt gelaten of hij al dan niet als getuige in eigen zaak wil optreden als die waarin de verdachte weliswaar kan worden ondervraagd, maar niet verplicht is te antwoorden. Omdat het beginsel dat de verdachte niet verplicht is aan zijn eigen veroordeling mee te werken en de presumpatie van onschuld elkaar gedeeltelijk overlappen, kan in art. 14 BUPO een zekere bescherming voor de verdachte worden

⁷ Door Suriname geratificeerd op 28 december 1976 en in werking getreden op 28 maart 1977

⁸ Door Suriname geratificeerd op 12 november 1987 en is op dezelfde dag in werking getreden

gezien tegen een verplichting of dwang tot het moeten aanvoeren van het bewijs van zijn onschuld. Wanneer de verdachte bij het bestaan van een verplichting tot het opgeven van zijn personalia in feite gedwongen wordt te bekennen, zou betoogd kunnen worden dat dit in strijd is met art.14 lid 3 onder g BUPO en art. 6 lid 2 en 3 onder c EVRM. Het EVRM en BUPO lijken zich niet te verzetten tegen het gebruik van leugenachtig geachte verklaringen als bewijs tegen de verdachte. Van enige dwang om tegen zichzelf te getuigen of om een bekentenis af te leggen is geen sprake.⁹

Het recht op rechtsbijstand

Op grond van zowel het EVRM en het BUPO heeft de verdachte het recht op rechtsbijstand. Als hij over onvoldoende financiële middelen beschikt om een raadsman te bekostigen, moet hem de rechtsbijstand kosteloos worden verleend wanneer het belang van de rechtspraak die rechtsbijstand eist. Op grond van art. 14 lid 3 onder b en d BUPO moet de verdachte bovendien van zijn recht op rechtsbijstand op de hoogte worden gebracht, als hij geen raadsman heeft en heeft hij het recht een door hem zelf gekozen raadsman te raadplegen. Op basis van de genoemde bepalingen kan de verdachte in ieder geval over de diensten van een raadsman beschikken ten behoeve van en bij (zijn verhoor tijdens) het onderzoek op de terechtzitting. Verder behoort het tot de taak van de raadsman de verdachte te assisteren waar het gaat over mogelijke klachten in verband met zijn voorarrest en in het algemeen om de van zijn vrijheid beroofde verdachte bij te staan.¹⁰

1.4 De "verdachte getuige"

Het principieel verschil in positie tussen de verdachte en de getuige is gelegen in de omstandigheid dat de laatste in beginsel verplicht is om op de hem bij zijn verhoor in het gerechtelijk vooronderzoek op de terechtzitting gestelde vragen te antwoorden, terwijl de verdachte zich op zijn "zwijgrecht" kan beroepen. Dat de getuige zich o.a. kan verschonen van het beantwoorden van een hem gestelde vraag, indien hij daardoor zichzelf aan het gevaar van een strafrechtelijke veroordeling zou blootstellen.¹¹

1.4.1 De bevoegdheid en de verplichting tot verhoor

*Het onderzoek op de terechtzitting*¹²

Het onderzoek op de terechtzitting wordt aanhangig gemaakt door een dagvaarding Art.238Sv. In de regeling van het onderzoek op de terechtzitting heeft de wetgever een duidelijk onderscheid gemaakt tussen het vragen naar de personalia en de eigenlijke ondervraging. Art. 260 Sv bepaalt dat de voorzitter na het doen uitroepen van de zaak de (verschenen) verdachte naar zijn naam en

⁹ J.A.W.Lensing, Het verhoor van de verdachte in strafzaken, 1988, pg 102

¹⁰ J.A.W.Lensing, Het verhoor van de verdachte in strafzaken, 1988, pg 107

¹¹ J.A.W.Lensing, Het verhoor van de verdachte in strafzaken, 1988, pg 140

¹² J.A.W.Lensing, Het verhoor van de verdachte in strafzaken, 1988, pg 143/145

voornamen, leeftijd, geboorteplaats, beroep en woon –of verblijfplaats vraagt. Aan anderen dan de voorzitter wordt door het Wetboek van Strafvordering bij deze administratieve taak van het vaststellen van de personalia geen rol toebedeeld. De eigenlijke ondervraging vindt volgens het systeem van het Wetboek van Strafvordering in beginsel plaats na het verhoor van getuigen en deskundigen. Dat heeft tot gevolg dat de verdachte in het algemeen van de inhoud van hun verklaringen op de hoogte is bij de aanvang van zijn verhoor (art.298Sv). De verdachte wordt eerst door de president (de kantonrechter) ondervraagd. De kantonrechter onderzoekt tijdens de terechtzitting de formele en materiele vragen Art.334 en Art. 335Sv. Nadat hij zijn verklaring heeft afgelegd, kunnen hem achtereenvolgens door de andere rechters en daarna door zijn raadsman, de medeverdachte (n) en de Officier van Justitie vragen worden gesteld (art.286lid1Sv). Deze verplichting berust op de gedachte dat het verhoor niet alleen een middel van onderzoek, maar ook een middel van verdediging is. De verdachte moet de gelegenheid worden geboden zich te verweren tegen het hem gemaakte verwijt. Bij het onderzoek op de terechtzitting biedt in het bijzonder het laatste woord aan de verdachte de gelegenheid om een verklaring over de feiten af te leggen zonder dat de Officier van Justitie naar aanleiding daarvan kan vorderen dat de telastelegging wordt gewijzigd.

Het gerechtelijk vooronderzoek¹³

Het instellen van een gerechtelijk vooronderzoek Art. 168 Sv is noodzakelijk om een aantal aanvullend dwangmiddelen toe te passen. In het gerechtelijk vooronderzoek komt de bevoegdheid de verdachte te verhoren uitsluitend toe aan de Rechter-Commissaris. Ingevolge artikel 177 Sv vraagt de Rechter-Commissaris de verdachte naar diens personalia. Artikel 172 lid 1 bepaalt dat zo spoedig en zo dikwijls het belang van de zaak dit vordert verdachten, getuigen en deskundigen worden verhoord. Anderen dan de Rechter-Commissaris kunnen volgens de wet de verdachte niet rechtstreeks vragen stellen. De raadsman kan wel aan de Rechter-Commissaris de vragen opgeven die hij wenst te zien gesteld (artikel 173 lid 3Sv).

Het onderwerp van verhoor¹⁴

De verdachte kan worden ondervraagd over alles wat van belang kan zijn in verband met de vraag of hij in verzekering moet worden gesteld of in voorlopige hechtenis moet worden genomen alsmede in verband met de vragen waarover de rechter na het onderzoek op de terechtzitting moet beraadslagen en beslissen. Dit omvat onder andere vragen naar de betrokkenheid van de verdachte bij het strafbaar feit dat de aanleiding vormde voor de vrijheidsbeneming en vragen naar zijn personalia. Voor zijn betrokkenheid bij het feit is onder meer van belang het aandeel dat andere personen in het feit hebben gehad, zodat ook hierover vragen mogen worden gesteld.

¹³ J.A.W.Lensing, Het verhoor van de verdachte in strafzaken, 1988, pg 146/147

¹⁴ J.A.W.Lensing, Het verhoor van de verdachte in strafzaken, 1988, pg 157

1.4.2 De (mogelijke) taken van de raadsman bij het verhoor

Artikel 30 lid 1 Sv bepaalt onder anderen, dat de verdachte bevoegd is zich door één of meer gekozen of toegevoegde raadsliden te doen bijstaan. De taken van de raadsman in het strafproces staan hiermee in het teken van de afhankelijke positie die deze heeft ten opzichte van de verdachte. Als eerste taak van de raadsman kan worden genoemd het uitoefenen van controle op de procesvoering en de bejegening van de verdachte. Toegespitst op het verhoor betekent dit onder andere, dat hij moet waken voor de naleving van de daarvoor gestelde voorschriften tot bescherming van de rechten van de verdachte, bijvoorbeeld de eerbiediging van het verbod van pressie – uitoefening. De raadsman moet er verder op toezien, dat hetgeen de verdachte verklaart en in het bijzonder hetgeen hij tot zijn verdediging aanvoert op juiste wijze in het proces-verbaal wordt vermeld. Waar nodig, zal de raadsman moeten optreden als “tolk” van de verdachte. Hij zal in het algemeen immers in staat mogen worden geacht de visie van de verdachte beter onder woorden te brengen dan de gemiddelde verdachte zelf. In de tweede plaats behoort het tot de taak van de raadsman de verdachte in te lichten over de gang van zaken in het strafproces en in het bijzonder over de hem toekomende rechten. Zo dient de raadsman de verdachte erover in te lichten, dat hij niet verplicht is te antwoorden op de vragen die hem worden gesteld over onder ander zijn betrokkenheid bij het strafbaar feit waarvan hij wordt verdacht. In het verlengde hiervan ligt de taak van de raadsman om de verdachte van advies te dienen over de wijze van verdediging. Voorts heeft de raadsman ten opzichte van zijn cliënt een belangrijke “psycho-sociale” taak, omdat hij mede fungeert als vertrouwenspersoon tegenover wie de verdachte zonder vrees voor ongunstige consequenties voor de afloop van de strafzaak zich kan uiten en op wiens steun hij kan rekenen.¹⁵

*De cautie*¹⁶

Het woord “caution” betekent zoveel als waarschuwing. Met “caution” wordt in dit verband bedoeld de mededeling aan verdachte omtrent zijn zwijgrecht en omtrent het mogelijke gebruik van door hem afgelegde verklaringen. Waar het gaat over de strekking van de cautie kunnen enkele aspecten worden onderscheiden. De cautie heeft in de eerste plaats een declarator en niet een constitutief karakter. De cautie bedoelt de verdachte te herinneren aan zijn zwijgrecht. Bezielt men de cautie vanuit het gezichtspunt van de verklaringsvrijheid van de verdachte, dan kan zij worden beschouwd als een van de waarborgen waarmee die vrijheid is omgeven. De cautie dient in de eerste plaats mondeling te worden gedaan. De cautie moet op verschillende momenten worden gegeven. In de eerste plaats moet de cautie worden gegeven aan iemand ten aanzien van wie redenen bestaat om hem van een strafbaar feit te verdenken. Dit dient te geschieden voordat hem daarover vragen worden gesteld met het doel om bewijsmateriaal te verkrijgen dat bij de behandeling van de zaak ter terechtzitting kan worden aangevoerd. Aan de verdachte dient ook op andere momenten de cautie te worden gegeven. Als de verdachte in staat van beschuldiging

¹⁵ J.A.W.Lensing, Het verhoor van de verdachte in strafzaken, 1988, pg 213/214

¹⁶ J.A.W.Lensing, Het verhoor van de verdachte in strafzaken, 1988, pg 454

wordt gesteld of hem wordt medegedeeld dat hij kan worden vervolgd, moet hem de cautie worden gegeven.

De procespositie van de verdachte en de raadsman met betrekking tot het verhoor

De in lid 1 van artikel 21 Wetboek van Strafvordering vervatte verklaringsvrijheid (waarvan niet kan worden gezegd dat zij in vrijheid is afgelegd) en het zwijgrecht (de verdachte is niet tot antwoorden verplicht) worden beschouwd als de kernwaarden die de positie van de verdachte in het strafgeding vormgeven. Verklaringsvrijheid en zwijgrecht waarborgen de gedachten dat de verdachte geen publiekrechtelijk rol inneemt in het strafproces; hij hoeft geen verantwoording voor zijn opstelling af te leggen tegenover de andere procesdeelnemers. De verdachte heeft aldus een bepaalde mate van autonomie. Hij heeft de vrijheid te verklaren wat hij wil, en zelfs de vrijheid om helemaal niet te verklaren. Hij kan zelf bepalen welk standpunt hij inneemt en van daaruit zijn verdediging voeren. Daarbij hoort dat de verdachte op de hoogte is van die positie. Lid 2 van artikel 21 Sv bevat daarom het voorschrift dat de verdachte op zijn zwijgrecht gewezen dient te worden. Voor het optimaliseren van een autonome positie is echter ook vereist dat de verdachte zich beseft wat zijn positie inhoudt en dat hij beseft hoe hij, door zijn keuze om te verklaren dan wel te zwijgen, zijn mogelijkheden tot verdediging beïnvloedt. Om die reden heeft de verdachte bijstand nodig van iemand die hem daarover kan voorlichten: zijn advocaat. De aanwezigheid van de raadsman bij het politieverhoor kan in dat kader worden geplaatst: het is een waarborg voor het realiseren van de autonome procespositie van de verdachte. Een ander manier waarop de bijstand van de raadsman kan worden ingevuld in de eerste fasen van het opsporingsonderzoek, is door de verdachte de gelegenheid tot consultatie te geven. Maar ook het kunnen consulteren van de raadsman moet worden gezien als een belangrijke manier om de autonome positie van de verdachte in het strafproces te kunnen waarborgen. Naast autonome procesdeelnemer is de verdachte in het Nederlandse strafproces object van onderzoek. Dat is hij met name in het opsporingsonderzoek. De verklaring van de verdachte wordt daarbij beschouwd als belangrijk bewijsmiddel, dat er ook voor zorgt dat er minder behoefte is aan ander bewijsmateriaal. De verdachte is immers degene die het meeste zou moeten kunnen vertellen over het feit en zijn betrokkenheid daarbij; daarom wordt hij verhoord. Daartoe is het toegestaan dat op de verdachte een bepaalde mate van (psychische) druk wordt uitgeoefend. Dit perspectief, de verdachte als object van onderzoek, kan botsen met dat van de verdachte als autonome procesdeelnemer. De verdachte als belangrijke bron van bewijs is een verdachte die een waarheidsgetrouwe verklaring aflegt. De verdachte als autonome procesdeelnemer kan ervoor kiezen dat niet te doen. De wet kent geen bepalingen die de raadsman expliciet toelaten tot het verhoor. Ten aanzien van de minderjarige verdachte ligt de situatie sinds kort evenwel anders. Deze verdachte heeft op basis van de Salduz-rechtspraak van het EVRM een recht om tijdens het verhoor te worden bijgestaan door een advocaat of een vertrouwenspersoon. Belangrijker is dat op basis van de genoemde rechtspraak aan alle verdachte het recht wordt toegekend om vóór het

eerste politieverhoor met zijn raadsman te overleggen. Verklaringen die de verdachte aflegt zonder voorafgaande consultatie dienen van het bewijs te worden uitgesloten.¹⁷

*De normering van de handelwijze van de politie en de rol van de raadsman daarbij*¹⁸

Artikel 21 Sv is niet alleen een kernbepaling ten aanzien van de positie van de verdachte, het omvat eveneens spiegelbeeldig aan de verklaringsvrijheid van de verdachte een belangrijke instructienorm voor de verhorende autoriteiten: de verhorende ambtenaar onthoudt zich van alles wat de strekking heeft een verklaring te verkrijgen, waarvan niet gezegd kan worden dat zij in vrijheid is afgelegd. Dit is het zogenaamde pressieverbod. De achtergrond van het pressieverbod ligt in de eerste plaats in het bevorderen van de betrouwbaarheid van de verklaring van de verdachte. In de tweede plaats dienen de autoriteiten zich behoorlijk te gedragen jegens de verdachte. Het pressieverbod betreft een open norm. Welke handelingen moeten worden beschouwd als ongeoorloofde pressie is niet in de wet vastgelegd en wordt in elk specifiek geval door de rechter bepaald binnen het kader van artikel 359a Sv en de vraag naar de (on)rechtmatigheid van het verhoor. Daarbij kan er vanuit worden gegaan dat geweld, bedreiging, beloften, giften, en gunsten, misleiding en misbruik van de verhoorsituatie of gezag, en sterke zedelijke druk in beginsel niet door de beugel kunnen. De enige duidelijke grens echter die, mede op grond van internationale verdragen, getrokken kan worden is die van het verbod op fysiek geweld. Wat nog net wel, en wat net niet meer toelaatbaar is, wordt bepaald door een combinatie van vele factoren – denk daarbij aan duur verhoor, type en geestelijke gesteldheid verdachte, ernst van de feiten, proceshouding verdachte, woordkeus rechercheurs en is daarmee sterk afhankelijk van de omstandigheden van het concrete geval. Dat betekent dat op basis van de rechtspraak geen eenduidig antwoord kan worden gegeven op de vraag wat nu moet worden verstaan onder ongeoorloofde pressie. Wel weten we op basis van de rechtspraak dat de zogenaamde Zaanse verhoormethode waarbij de verdachte langdurig, afwisselend ‘hard’ en ‘zacht’, werd gehoord en werd geconfronteerd met foto’s van zowel het slachtoffer als zijn eigen familie, onrechtmatig moet worden geacht. Voorts valt op dat misleiding een terugkerend thema is. De misleiding bestaat daarin dat op enige wijze de waarheid geweld wordt aangedaan door de verhoorders. Dat kan bijvoorbeeld door het stellen van suggestieve en sturende vragen en vervolgens de verdachte onterecht daderkennis toeschrijven, alsmede door het ‘op manipulatieve wijze’ benadrukken dat de verdachte psychisch ziek zou zijn. Ontoelaatbaar is het eveneens als de politie dreigt en liegt over onder meer niet bestaande, ernstige verdenkingen in het buitenland, over een zogenaamd doorslaande medeverdachte en over af te leggen verantwoording aan de criminele organisatie waarbij ‘het licht zou uitgaan’, en bovendien suggereert dat de raadsman van de verdachte voor de criminele organisatie werkt. Ook niet toegestaan is het maken van schietbewegingen naast het hoofd van de verdachte en het voorhouden aan de verdachte dat de

¹⁷ Lonneke Stevens & Willem-Jan Verhoeven, Raadsman bij politieverhoor, 2010, pg 40/41

¹⁸ Lonneke Stevens & Willem-Jan Verhoeven, Raadsman bij politieverhoor, 2010, pg 43

rechtbank voor waar zal aannemen wat tegen hem pleit en daarbij zeggen ‘wij gaan knippen en plakken’. Het doen van uitlatingen die nog niet door onderzoek zijn bevestigd en zelfs later in strijd blijken met onderzoeksresultaten blijft, hoewel ontoelaatbaar geacht, soms echter ook zonder gevolgen omdat het geen invloed zou hebben gehad op de verklaringsvrijheid van de verdachte. Ook zijn er voorbeelden van vormen van misleiding die niet als onrechtmatig worden gezien zoals overdrijven, en het doen van ongenueanceerde of moeilijk hard te maken uitlatingen van de verhoorders. Zo is het bijvoorbeeld toegestaan om de verdachte te wijzen op de consequenties van zijn zwijgen, en mag ook worden gezegd dat de verdachte er beter van wordt als hij meewerkt, maar kan het wel ontoelaatbaar zijn als een negatief verband wordt gelegd met de vrijheidsbeneming. Van belang om op te merken is dat binnen de vraag naar de onrechtmatigheid van het verhoor de betrouwbaarheid van verklaringen die zijn verkregen door middel van bepaalde verhoortechnieken doorgaans weinig aandacht krijgt in de beoordeling van de rechter. Er is altijd sterk vertrouwd op de professionaliteit en integriteit van de politie¹⁹.

1.5 Aanwezigheid van de raadsman bij het verhoor en voorafgaande consultatie

Het is van belang onderscheid te maken naar de wijzen waarop de raadsman bijstand kan verlenen binnen het experiment. Het uitgangspunt is dat de raadsman niet alleen aanwezig is tijdens het verhoor, maar ook dat hij voorafgaand aan het verhoor de verdachte adviseert. Adviseren en bijwonen van het verhoor zullen doorgaans dan ook samenvallen. Dit is echter niet bij alle verhoren het geval geweest. Soms is er bijstand tijdens het verhoor en geen voorafgaande consultatie, en soms is er consultatie en geen bijstand tijdens het verhoor. In dat licht, en omdat van beide vormen van bijstand afzonderlijk een effect kan uitgaan maken wij hier het onderscheid tussen ‘aanwezigheid advocaat tijdens verhoor’ en ‘voorafgaand overleg’. Daar waar we beide categorieën samennemen, spreken we over ‘bijstand van de raadsman’. Ook tegen de achtergrond van de Salduz-rechtspraak is dit onderscheid relevant.

Salduz –arrest HR 27-11-2008, NJ 2009, 214²⁰

Casus: De 17 jarige Yusuf Salduz wordt in 2001 in Turkije aangehouden op verdenking van deelname aan een onwettige demonstratie ter ondersteuning van de PKK en het ophangen van een spandoek. De dag na zijn aanhouding wordt Salduz verhoord door politieambtenaren van de antiterrorisme – eenheid, waarbij hij een bekennende verklaring aflegt. Weer een dag later wordt Salduz voorgeleid aan de openbaar aanklager en voorts ook aan de onderzoeksrechter. Tegenover hen trekt Salduz zijn eerder afgelegde bekennende verklaring in en brengt hij naar voren dat hij weliswaar in de buurt was van de demonstratie, maar dat hij daaraan niet heeft deelgenomen noch het spandoek heeft vervaardigd. Ook stelt hij onder druk te zijn gezet en te zijn geslagen tijdens het politieverhoor. Na de voorgeleiding aan de openbaar aanklager en de onderzoeksrechter wordt Salduz in de gelegenheid gesteld om met een advocaat te spreken.

¹⁹ Lonneke Stevens & Willem-Jan Verhoeven, Raadsman bij politieverhoor, 2010 pg 43/45

²⁰ M. Bosch, Arresten strafrecht/strafprocesrecht, 2014, pg 1025/1026

Uiteindelijk wordt Salduz veroordeeld tot een gevangenisstraf voor de duur van vierenhalf jaar, die wegens zijn jeugdige leeftijd is teruggebracht tot tweeënhalf jaar. De rechter baseert zich daarbij op de verklaring van Salduz tegenover de politie, enkele verklaringen van medeverdachten, een vergelijking tussen het handschrift van Salduz en de tekst op het spandoek alsmede waarnemingen van de politie.

EHRM: In beroep bij het Europees Hof voor de Rechten van de Mens stelde Salduz, dat zijn recht op een eerlijk proces is geschonden omdat hij tijdens het politieverhoor verstoken was van rechtsbijstand, terwijl de daar afgelegde en later ingetrokken verklaring wel door de rechter als belastend bewijs werd gebruikt. Het Hof overwoog, dat artikel 6 van het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens eist dat een verdachte toegang tot een raadsman (“access to a lawyer”) moet krijgen vanaf het moment dat de ondervraging door de politie begint. Afwijking van deze hoofdregel is alleen mogelijk in exceptionele gevallen, op basis van dwingende redenen. De rechten van de verdediging zijn in principe onherstelbaar aangetast, indien belastende verklaringen voor het bewijs worden gebruikt, als die verklaringen afgelegd terwijl verdachte geen toegang tot een raadsman had.

Immers, op basis van die rechtspraak immers heeft de verdachte geen recht op bijstand tijdens het verhoor maar mag hij wel voorafgaand aan het verhoor met zijn raadsman spreken. Het belang van het beschrijven van de gang van zaken ten aanzien van consultatie en het constateren van eventuele effecten daarvan neemt daarom toe. Niet in alle gevallen dat de raadsman bij het verhoor aanwezig is geweest, heeft hij voorafgaand met de verdachte gesproken.²¹

Tijdens het verhoor van de verdachte

Blijkens het protocol heeft de raadsman een in beginsel passieve en niet zichtbare rol gedurende het verhoor. Hij zit achter in de verhoorkamer, op afstand van de verdachte. Het is hem niet toegestaan, op welke manier dan ook, contact te maken met de verdachte. Hij mag het verhoor niet verstoren door te gaan verzitten, hoorbaar of zichtbaar ander werk te doen, en zijn telefoon moet uit. De raadsman beantwoordt geen vragen die aan de verdachte zijn gesteld en evenmin maakt hij opmerkingen over aard en inhoud van die vragen. Wel mag hij aangeven wanneer naar zijn mening het pressieverbod, conform de geldende wetgeving en jurisprudentie, wordt overtreden. Indien de raadsman zich niet aan de regels houdt, wordt hem door de verhoorders eenmalig verzocht dat wel te doen. Wordt aan dat onderzoek geen gehoor gegeven dan wordt de raadsman gesommeerd de verhoorkamer te verlaten. Hij mag dan wel vanuit de meekijkruimte het verhoor blijven volgen. Wat betreft de vastlegging van het verhoor krijgt de raadsman separaat aan het einde van het verhoor de gelegenheid opmerkingen te maken. Eventuele verschillen van inzicht tussen verhoorders en raadsman worden vastgelegd in een afzonderlijk proces-verbaal.

²¹ Lonneke Stevens & Willem-Jan Verhoeven, Raadsman bij politieverhoor, 2010 pg 61/62

Onder verstoren verstaan we bepaald gedrag of een handeling van de advocaat waarmee hij bijvoorbeeld contact probeer te maken met de verdachte. Zich bemoeien met het verhoor doet de advocaat wanneer hij meent dat er sprake is van ongeoorloofde pressie, maar ook valt daaronder het optreden in verband met praktische zaken, het procesverbaal en overleg en advies²².

Overleg en advies

De meeste gevallen waarin de advocaat ingrijpt in het verhoor hebben te maken met het willen geven van advies aan de verdachte en het verzoeken om overleg, dan wel met de politie erop willen wijzen dat de verdachte moet worden gewezen op de mogelijkheid tot overleg. In een enkel geval geeft de politie zelf aan dat de verdachte met zijn advocaat mag overleggen. Zij wordt geconfronteerd met een zwijgende verdachte en hoopt dat overleg met de raadsman dit kan veranderen. Het voortdurende overleg tussen raadsman en verdachte –de verdachte zoekt ook steeds het contact –maakt in één verhoor op natuurlijke wijze deel uit van het verhoor.

Kennis van de verdachte over zijn positie

Artikel 21 lid 2 Sv schrijft voor dat de verdachte voorafgaand aan een verhoor moet worden gewezen op zijn zwijgrecht. Binnen het experiment is de cautieplicht uitgebreid in die zin dat blijkens het protocol voorafgaand aan het verhoor moet worden medegedeeld dat de verdachte recht heeft op bijstand van een raadsman tenzij hij daar geen prijs op stelt. Deze keuzemogelijkheid was binnen het experiment geen keuze aangezien standard bij elk verhoor een advocaat werd gebeld en toegelaten. Ook moet op grond van het protocol aan de verdachte worden uitgelegd wat de rol van de raadsman in de verhoorkamer is. Het protocol schrijft bovendien voor dat de verhoorders aan de verdachte mededelen dat hij zich tijdens het verhoor niet tot de raadsman mag richten, maar dat hij ‘als hij zich met zijn raadsman wil verstaan’, dit moet verzoeken aan de verhoorders. De verhoorders bepalen of ze dat verzoek al dan niet inwilligen. Uit de observaties komt naar voren dat het protocol op deze laatste punten niet volledig is nageleefd. Allereerst moet worden geconstateerd dat in het begin van het experiment kennis van het protocol bij de politie niet altijd aanwezig was, en dat deze kennis dus ook niet werd overgebracht aan de verdachte²³.

Beroep op zwijgrecht

De politie ervaart het zwijgen van de verdachte als een direct gevolg van de bijstand van de raadsman. Daarbij is het interessant te onderscheiden naar de mate waarin de verdachte gebruik maakt van zijn zwijgrecht. Beroepen op het zwijgrecht houdt letterlijk in dat de verdachte zegt ‘ik beroep me op mijn zwijgrecht’. Het houdt niet per se in dat de verdachte ook daadwerkelijk niets verklaart. Waar het echter om gaat is of het beroep op het zwijgrecht afhangt van de

²² Lonneke Stevens & Willem-Jan Verhoeven, Raadsman bij politieverhoor, 2010, pg 66

²³ Lonneke Stevens & Willem-Jan Verhoeven, Raadsman bij politieverhoor, 2010, pg 112

aanwezigheid van de advocaat, zoals dat door de politie wordt ervaren en door advocaten wordt verwacht. In dat geval zou de verhouding tussen verhoren waarin de verdachte geen beroep doet op het zwijgrecht, en verhoren waarin de verdachte wel een beroep doet op het zwijgrecht, in het geval er een advocaat aanwezig is anders zijn dan in het geval er geen advocaat aanwezig is. Wanneer de advocaat wel bij het verhoor aanwezig is, beroept de verdachte zich in 50% van de verhoren op het zwijgrecht. Dit ligt in lijn met de verwachting dat de toelating van de advocaat ervoor kan zorgen dat verdachten zich vaker op het zwijgrecht beroepen²⁴.

Bekentenissen

Dat de verdachte bereid is te verklaren over het delict, wil nog niet zeggen dat hij ook een bekentenis aflegt. Bekennen definiëren wij hier als het erkennen door de verdachte dat hij op enigerlei wijze betrokken was bij het doden van het slachtoffer. Er hoeft geen sprake te zijn van een volledige bekentenis.²⁵

²⁴ Lonneke Stevens & Willem-Jan Verhoeven, Raadsman bij politieverhoor, 2010, pg 116

²⁵ Lonneke Stevens & Willem-Jan Verhoeven, Raadsman bij politieverhoor, 2010, pg 124

2 De verhoor studios

2.1 Algemeen

Kinderen kunnen wel degelijk een juridisch bruikbare verklaring afleggen mits ze op de juiste wijze ondervraagd worden. Regelmatig worden voor het verhoor van jonge kinderen tot dertien jaar externe deskundigen ingehuurd. Het verslag van de deskundige kan dan als bewijsmiddel dienen. In de praktijk blijkt dat kinderen meerdere malen over hetzelfde feit worden gehoord en soms wel vijf keer hun verhaal moeten vertellen. Dit komt de betrouwbaarheid van hun verklaring bepaald niet ten goede, nog afgezien van het feit dat dit voor een kind nogal belastend is. Vanwege het bijzondere karakter van deze groep getuigen en met name hun kwetsbare positie in het strafrecht worden twee voorwaarden gesteld. Ten eerste: het verhoor van kinderen vereist een zorgvuldige en deskundige aanpak. Er moet rekening worden gehouden met de ontwikkeling van het kind en de kwetsbaarheid van hun verklaring. Door de verklaring op video op te nemen hoeft het kind in principe maar één keer te worden gehoord.

Tegenwoordig worden kinderen serieus genomen als getuige. Hun positie in het strafrecht blijft echter gevoelig. In een politieonderzoek streeft men naar getuigenverklaringen die valide en betrouwbaar zijn. Validiteit heeft in dit verband te maken met de waarheid: is het zo gebeurd als de getuige verklaart? Betrouwbaarheid heeft te maken met de beïnvloeding van de getuige: is het zijn eigen waarneming of is het verhaal gekleurd, aangevuld of ingeprent. Getuigenverklaringen in het algemeen zijn kwetsbaar, door wie dan ook afgelegd. De waarneming van mensen wordt door allerlei zaken beïnvloed. Ook de fysieke gesteldheid van een getuige is van belang. Vanwege de zojuist genoemde kwetsbaarheid is de manier waarop een verklaring is verkregen uiteraard mede bepalend of deze voor het opsporingsonderzoek kan worden gebruikt. De politie mag geen dwang uitoefenen en mag de getuige niet misleiden. De verhoorder mag de getuige in geen geval beïnvloeden door de manier van ondervragen. Ook de vragen zelf moeten de getuige ertoe aanzetten om uit zichzelf en in eigen woorden een verklaring af te leggen. Wat voor volwassen getuigen geldt, geldt des te meer voor jonge getuigen. Daarnaast zijn verklaringen van jonge kinderen extra kwetsbaar omdat ze gemakkelijker te beïnvloeden zijn dan volwassenen. Aangetoond is dat kinderen wel degelijk betrouwbare getuigen kunnen zijn, mits zij zorgvuldig en deskundig worden gehoord²⁶.

In het strafrecht wordt het interview gebruikt als onderzoeksmethode om bewijsmateriaal te verzamelen. Een Officier van Justitie heeft dit nodig voor een eventuele vervolging. Dit interview wordt een verhoor genoemd en heeft waarheidsvinding tot doel. Hierbij gaat het om feitelijke informatie waaruit geen conclusies getrokken mogen worden. De verhoorder die binnen het strafrechtelijk kader werkt, is uit op de gedetailleerde gegevens over feiten en omstandigheden: zaken die door de getuige zelf zijn waargenomen en /of zijn meegemaakt. De getuige moet hierover kunnen vertellen. De verhoorder neemt waar, registreert en rapporteert

²⁶ Dekens en Sleen, Het kind als getuige, 1997, pg 15/16

datgene wat een getuige zegt en doet. Hij interpreteert niet en verbindt geen conclusies aan zijn gegevens. Omdat het om waarheidsvinding gaat, moet het verhoor zo objectief mogelijk zijn. Objectief wil hier zeggen zonder de persoon of de verklaring te beïnvloeden. Bij de start van een verhoor kunnen verhoorder en kind spelen om aan elkaar en aan de verhoorkamer te wennen. Tijdens het spelen probeert de verhoorder tevens een indruk te krijgen van het ontwikkelingsniveau van het kind. Ook later, gedurende het gesprek, kan er gespeeld worden ter ontspanning van het kind. Tijdens het praten over de zaak kunnen speelgoed en tekeningen worden gebruikt, niet om te ontspannen maar ter ondersteuning van de verklaring. Het kind kan een tekening maken van een object, van een verdachte of van een bepaalde ruimte om een woordelijke verklaring te verduidelijken. Ook kan het, bijvoorbeeld op een speelgoedpop, bepaalde handelingen voordoen. Als het om seksuele handelingen gaat vormen de zogenaamde anatomische tekeningen een hulpmiddel. Dit zijn éénvoudige schetsen van een naakte jongen en een naakt meisje. Zonder een verbale toelichting van de getuige zijn deze tekeningen niet voor de bewijsvoering bruikbaar. De verhorend politieambtenaar kan weliswaar gebruik maken van speelgoed en tekeningen, hij maakt geen gebruik van anatomisch correcte poppen. Het strafrechtelijk verhoor is in principe éénmalig. Door een getuige meerdere malen te ondervragen over hetzelfde onderwerp wordt de betrouwbaarheid van de verkregen informatieve nadelig beïnvloedt.

2.2 Verhoor methoden

Diagnostisch interview: hulpverleners gebruiken het interview onder meer als middel bij het stellen van een diagnose. Er zijn natuurlijk wel regels waar psychologen, therapeuten en andere hulpverleners zich tijdens de interviewsessie aan (moeten) houden, maar in principe mogen zij verschillende methodes en technieken gebruiken om zoveel mogelijk informatie uit een cliënt te krijgen. Belangrijke bronnen zijn kindertekeningen, het kinderspel en hoe het kind reageert op bijvoorbeeld anatomisch correcte poppen. Zo komt de hulpverlener meer te weten over de innerlijke belevingswereld van het kind. Op basis van de gegevens uit het interview, naast de mogelijk andere diagnostische middelen als observatie en testen, analyseert en interpreteert de onderzoeker dus het gedrag van de onderzochte persoon en trekt hieruit conclusies.²⁷

De externe deskundige: het merendeel van de strafrechtelijk interviews wordt uitgevoerd door de politie. In uitzonderingsgevallen nemen externe deskundigen deze taak over. Dit is het geval bij kinderen onder de vier jaar, kinderen met ernstige gedragsproblemen en in sommige gevallen als het gaat om het horen van verstandelijk gehandicapten. De ingehuurde externe deskundige hoort de getuige in de speciale verhoorstudio en dient zich te houden aan de regels van het strafrechtelijk verhoor.²⁸

²⁷ Dekens en Sleen, Het kind als getuige, 1997, pg 17/19

²⁸ Dekens en Sleen, Het kind als getuige, 1997, pg 20

Van een kind dat een verklaring komt afleggen wordt veel verwacht. Het moet in staat zijn geweest een gebeurtenis waar te nemen en op te slaan in het geheugen. Maar kinderen zijn beperkt in hun mogelijkheden. Lichamelijk en mentaal zijn ze nog niet volledig ontwikkeld en ook de taalvaardigheid is van een ander niveau dan dat van een volwassene. Een van de beperkingen waar verhoorders van jonge kinderen rekening mee moeten houden is dat de hersenen nog niet volledig zijn ontwikkeld. De hersenen bestaan uit twee hersenhelften. Om een verklaring af te leggen moet er daarom informatieoverdracht tussen de beide hersenhelften plaatsvinden. Uit onderzoek is gebleken dat de communicatie tussen de hersenhelften al vanaf het vijfde jaar zodanig is dat de meeste kinderen in staat zijn eenvoudige informatie te verstrekken over waarnemingen die ze gedaan hebben. Ze zijn echter nog niet in staat de waarnemingen te interpreteren of hieraan conclusies te verbinden. Bij kinderen functioneren de vijf zintuigen ogen, oren, neus, tong en huid op het zelfde niveau als bij volwassenen. De basis om waar te nemen is dus aanwezig. Vanaf ongeveer vier jaar zijn kinderen dan ook in staat een feitelijke beschrijving te geven van hun waarnemingen, echter zonder dat ze deze kunnen interpreteren en zonder er conclusies aan te kunnen verbinden. Hoewel babies al het onderscheid kunnen maken tussen mannen en vrouwen, vinden kinderen het zeker tot de leeftijd van tien jaar moeilijk om onbekende mensen van foto's te herkennen. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat jonge kinderen geneigd zijn iemand te identificeren op basis van tijdgebonden aspecten zoals haarstijl, haarkleur, kleding en gezichtsuitdrukking. Eénmaal opgeslagen informatie kan op drie manieren worden teruggehaald: door herkenning, door reconstructie of door zelf actief na te denken. Herkenning is de meest eenvoudige vorm van herinneren. Jonge kinderen zijn ook redelijk in staat een reconstructie te maken. Een beperkte taalontwikkeling hoeft geen probleem te zijn want een reconstructie vereist geen verbale vermogens. Door bijvoorbeeld met behulp van poppen na te doen wat er is gebeurd, kan toch een redelijk beeld van hetgeen gebeurd is worden verkregen. Een reconstructie alleen is voor een getuigenverklaring niet voldoende. Aan de hand van vragen gaat de getuige op zoek naar wat er in zijn geheugen over een gebeurtenis is vastgelegd. Hoewel kinderen spontaan minder details vertellen dan volwassenen, maken ze minder fouten. Het wordt voor kinderen gemakkelijker dingen te herinneren als het gaat om gebeurtenissen uit hun dagelijks leven.

§2.2.1 Kinderen en Taal ontwikkeling

Het simple feit dat kinderen kunnen praten, betekent niet dat ze ook de betekenis van alle woorden kennen die ze gebruiken. Het duurt zeker tien jaar voordat een kind de taal net zo goed beheerst als een volwassene. Tussen de geboorte en de leeftijd van tien jaar vindt dus de taalverwerving plaats. Een kind van vijf spreekt doorgaans wel begrijpelijke taal en op zijn tiende heeft het kind het niveau van een volwassene bereikt. Verschillende factoren kunnen aanleiding geven tot communicatiestoornis: slechte uitspraak, gebrek aan woordenschat, gebrek aan abstractievermogen. Als een kind een woord gebruikt, betekent dit niet per definitie dat het dit woord volledig begrijpt. Kinderen zeggen 'voor' het huis terwijl ze 'achter' bedoelen. Of het hebben het over 'meer' als het 'minder' is. Kinderen tot en met vier jaar hebben moeite met

voorwerpen, personen, locaties, hoeveelheden en eigenschappen. Als kinderen vijf jaar zijn, vallen een hoop van begrippen op hun plaats. Toch blijven sommige begrippen nog zeker tot hun achtste jaar problemen geven, met name hoeveelheden, tijden en abstracte begrippen. Kinderen gebruiken woorden op grond van wat ze op een bepaald moment weten van het alledaagse leven. Veel betekenissen worden pas echt duidelijk op grond van ervaring, die ze op dat moment nog onvoldoende hebben. Kinderen die goed kunnen tellen, zullen niet van zelfsprekend kunnen aangeven hoe vaak iets is gebeurd. Een kind kan bijvoorbeeld tot vijftien tellen maar op de vraag ‘Hoe vaak deed die man dat bij jou?’ zeggen: ‘Wel honderd keer’. Het kind moet zich enerzijds begrijpelijk leren uitdrukken, maar moet anderzijds ook leren te begrijpen wat anderen zeggen.²⁹ Kinderen kunnen heel goed fantaseren en doen dit ook regelmatig. Regelmatig wordt de mogelijkheid geopend dat een kind kennis over seksuele handelingen kan hebben opgedaan door het zien van pornofilms of seksboekjes. Kinderen worden in het algemeen geacht meer beïnvloedbaar te zijn dan volwassenen. Erg jonge kinderen (drie jaar) lijken makkelijker te beïnvloeden dan oudere kinderen. Beïnvloeding kan op twee manieren plaats vinden: het kind kan beïnvloed worden door de inhoud van de vragen en door de verhouding tussen kind en volwassene voor en tijdens het verhoor. Suggestieve vragen kunnen het kind zodanig beïnvloeden dat het zijn verklaring aanpast. Een andere vorm van beïnvloeding is terug te voeren op de relatie tussen kind en volwassene. Een kind wil graag aan de verwachtingen van de volwassene voldoen. Dat een volwassene een bepaalde richting op wil kan het kind merken aan complimentjes op het moment dat het bepaalde informatie geeft: ‘Goed zo, dat kan jij al heel knap vertellen’. Het gaat niet alleen om opmerkingen als ‘Dat weet jij vast wel’ of ‘Volgens mij heb jij daar nog meer over te vertellen’. Ook lichaamshouding, intonatie, fronsen van wenkbrouwen, ongelovige of juist verwachtingsvolle blikken sturen het kind een bepaalde kant op. Gevolg van dit alles kan zijn dat het een verklaring aanpast. Kinderen zijn van jongs af aan gewend om vragen van volwassenen te beantwoorden. Ze gaan ervan uit dat een volwassene niet voor niets vragen stelt.³⁰

De verhoorruimte

De verhoorruimte, ook wel studio genoemd, is een speciaal voor kinderen ontworpen ruimte, voorzien van audiovisuele apparatuur. De ruimte bestaat uit twee vertrekken die meestal zijn gescheiden door een oneway-screen. Het ene vertrek is de regieruimte en het andere de verhoorruimte. De verhoorruimte is kindvriendelijk ingericht met kindermeubilair, zachte vloerbedekking, vriendelijke kleuren en een kast met wat speelgoed en tekenmateriaal. De inrichting van deze ruimte is bedoeld om het kind zich zoveel mogelijk op zijn gemak te laten voelen. In de verhoorruimte zijn camera's en microfoon gemonteerd om het verhoor op video vast te leggen. Vanuit de regieruimte is het verhoor rechtstreeks te zien en te beluisteren. Van het verhoor wordt gelijktijdig een video –en een audio opname gemaakt. De audio- opname wordt gebruikt voor het uitwerken van het verhoor in een procesverbaal. De audiovisuele apparatuur is

²⁹ Dekens en Sleen, Het kind als getuige, 1997, pg 27/28

³⁰ Dekens en Sleen, Het kind als getuige, 1997, pg 32/33

om de volgende redenen aangebracht: - het vermindert het aantal keren dat een kind gehoord moet worden. De met de zaak belaste rechter kan zichzelf overtuigen van de wijze waarop het verhoor heeft plaats gevonden door de opname te bekijken. Een getuige deskundige kan op verzoek van een rechter of officier van Justitie een oordeel geven over de wijze waarop het verhoor is uitgevoerd. Niet in alle politieonderzoeken waar een kind vermoedelijk getuige is, vindt een studioverhoor plaats. Er moet sprake zijn van een ernstig misdrijf; een minderjarige tussen de vier en twaalf jaar oud die vermoedelijk getuige is van dat misdrijf. Daarnaast kunnen ook verstandelijk gehandicapte getuigen worden gehoord, ook als zij boven de twaalf jaar zijn; persoonlijke betrokkenheid van de minderjarige bij dat misdrijf. Voor een studioverhoor is toestemming vereist van de officier van Justitie. Ook de ouder/begeleider dient schriftelijk toestemming te hebben gegeven voor het maken van audiovisuele opnamen en het gebruik van die opnamen voor het strafrechtelijk onderzoek, gerechtelijk vooronderzoek en onderzoek ter terechtzitting. In uitzonderlijke gevallen wordt het verhoor van een minderjarige in de studio uitgevoerd door een externe deskundige. Dit is een door de officier van Justitie of rechter-commissaris aangewezen persoon, meestal een psycholoog of orthopedagoog. Hij wordt ingehuurd als het gaat om kinderen jonger dan vier jaar of als sprake is van een ernstig gedragsstoornis.³¹ De ouder/begeleider wordt geadviseerd niet actief met het kind te praten over het vermoedelijke misdrijf om beïnvloeding te voorkomen. Tijdens het verhoor is het kind met de verhoorder alleen in de verhoorruimte.

2.3 De voorbereiding op het verhoor

De ouder /begeleider wacht in een ruimte tot het verhoor is afgerond. Aanwezigheid in de studio zelf zou het verhoor kunnen schaden. Het kind zou wel eens geen, minder of andere informatie kunnen geven omdat het de ouder /begeleider niet ongerust, verdrietig of boos wil maken. Het kan zich ook schamen om bepaalde zaken te vertellen. Een ander belangrijk argument is dat het verhoor de ouder/begeleider zo kan emotioneren dat deze niet in staat is het kind na afloop goed op te vangen. Na het verhoor informeert de behandelend ambtenaar de ouder over het verloop en de inhoud van het verhoor en over de verdere gang van zaken van het onderzoek. De verhoorder is niet degene die het onderzoek leidt en is dus onbekend met het kind. Hij moet vóór het verhoor de noodzakelijke informatie krijgen over de minderjarige zelf zoals gezinssituatie, school en eventueel hobby's en over de vermoedelijke strafbare feiten. De behandelende ambtenaar volgt het verhoor vanuit de regiekamer en maakt hiervan aantekeningen. Van elk studioverhoor wordt een procesverbaal "beschrijving interviewruimte" gemaakt. Hierin staan namen en functies van alle bij het verhoor aanwezige personen. De video opname is gewaarmerkt, tegen wissen beveiligd en wordt bewaard in een afgesloten ruimte. Er mogen geen kopieën worden gemaakt en ook montage is niet toegestaan. De video-opname kan in het kader van een strafrechtelijk onderzoek, het gerechtelijk vooronderzoek en het onderzoek ter terechtzitting worden getoond aan een beperkt aantal personen, te weten de bij de zaak betrokken politiefunctionarissen, de

³¹ Dekens en Sleen, Het kind als getuige, 1997, pg 37/38

Officier van Justitie, de Rechter-Commissaris, door de Officier van Justitie of Rechter-Commissaris aangewezen personen, de met de zaak belaste rechter en de verdachte en/of de advocaat van de verdachte. Daarnaast heeft de gezagsdrager het recht de band te zien. Aan derden vindt vertoning alleen plaats met toestemming van de Officier van Justitie of Rechter-Commissaris. Is de minderjarige ouder dan 12 jaar dan is ook zijn toestemming nodig. De videoband wordt pas vernietigd nadat een officier van justitie daar schriftelijk toestemming voor heeft gegeven. Dit gebeurt als in de strafzaak een vonnis in kracht van gewijsde is gegaan of niet tot vervolging is overgegaan.³²

De houding van de verhoorder is van cruciaal belang voor een goedlopend verhoor. Van hem wordt een neutrale en tegelijkertijd kritische houding verwacht. Neutraal betekent in de eerste plaats dat hij het kind niet mag aanzetten tot het geven van gewenste informatie. Om aan waarheidsvinding te doen moet de verhoorder uit zijn op het verhaal van de getuige, niet op een bevestiging van de aangifte. De verhoorder gaat er niet bij voorbaat van uit dat het kind slachtoffer is geweest van een misdrijf. Behalve neutraal moet de verhoorder kritisch zijn op wat hij hoort: niet aarzelen of terughoudend zijn om op onderdelen van een verklaring door te vragen. Verder wordt van de verhoorder in allerlei opzichten een flexibele houding gevraagd. De verhoorder moet zowel qua taalgebruik als qua tempo van vragen aansluiten bij het kind. Dit kan variëren per leeftijd en per individu. De verhoorder jaagt het kind niet op en blijft niet doorvragen terwijl het kind aangeeft moe te zijn want dit verhoogt de kans op onbetrouwbaarheden in de verklaring. Hij volgt het kind in zijn behoefte aan ontspanning en maakt afspraken over wanneer het mag spelen en wanneer het zaakgericht praten weer gaat beginnen. Hiermee houdt hij het gesprek in eigen handen neemt waar nodig de leiding.

2.4 De voorbereiding van het kind

Ieder kind dat vermoedelijk slachtoffer of getuige is van een misdrijf, moet op het studioverhoor worden voorbereid. Gebeurt dit niet of onvoldoende, dan levert dit vrijwel altijd een moeizaam verhoor op. Het kind kan het beste worden voorbereid door degene aan wie het al eerder over het mogelijke misdrijf heeft verteld. Vaak zal dit één van de ouders zijn of een ander vertrouwenspersoon. Overigens moet aan de ouders' nadrukkelijk worden meedegedeeld dat zij het kind voor het verhoor geen vragen over het voorval mogen stellen, dus ook niet tijdens het voorbereidingsgesprek. De verbalisant, degene die de aangifte onderzoekt, moet de voorbereidende persoon duidelijk uitleggen wat er aan bod moet komen, waarom en hoe. Degene die het kind voorbereidt, vertelt waar het naartoe zal gaan, waarover het zal gaan praten en met wie. De nadruk moet hier liggen op praten. Van belang is ook dat het kind weet met wie het zal gaan praten. Het moet weten dat de verhoorder vaker met kinderen praat maar niet om ze straf te geven. Het kind moet verder weten waarover hij/zij komt praten. Dit is nodig om het verhoor plaats te laten vinden binnen een duidelijk kader. Is het gespreksonderwerp voor het kind onduidelijk, dan wordt het verhoor hierdoor zeer bemoeilijkt. Het vertelt dan moeizamer of

³² Dekens en Sleen, Het kind als getuige, 1997, pg 39

helemaal niet. Degene die het kind voorbereidt, zegt erbij dat het alles mag vertellen, ook dingen die eigenlijk raar zijn of lelijke woorden. Tijdens de voorbereiding is ook het taalgebruik van belang. Gebruik altijd de woorden en formuleringen van het kind. Hierdoor wordt geen andere of nieuwe informatie ingebracht. Bij de voorbereiding hoort ook de introductie van de verhoorstudio. Voordat het verhoor start, krijgt het kind de verhoorkamer en de regiekamer te zien. Dit gebeurt in aanwezigheid van de ouder /begeleider. Het uitgangspunt hierbij is dat het kind weet dat er een video-opname wordt gemaakt en dat er mensen meekijken en meeluisteren. Ook weet het kind dat de ouder/begeleider op de hoogte is en dit goedkeurt. Deze openheid voorkomt onverwachte verrassingen voor het kind. Vlak voordat het verhoor gaat beginnen vraagt de verhoorder de ouder/begeleider of deze het kind toestemming geeft alles te vertellen. Dit gebeurt in het bijzijn van het kind om te voorkomen dat het kind informatie achterhoudt of weglaat in de veronderstelling dat de ouder/begeleider niet wil dat hij/zij dit vertelt.³³

Gespreksvaardigheden en taalgebruik

In elk gesprek, dus ook met een kind, is het van belang dat degene die iets vertelt, merkt dat er naar hem geluisterd wordt. Een verhoorder die laat merken dat hij luistert, creëert een sfeer waarin de getuige zich vrij voelt om informatie te verstrekken. De getuige merkt en weet hierdoor immers dat hij niet tegen dovemansoren praat. Aandachtgevend gedrag stimuleert het kind te vertellen waar het voor is gekomen. Door een ontspannen, toegenegen lichaamshouding aan te nemen laat de verhoorder zien dat hij open staat voor het kind en zich bij hem betrokken voelt. Hierbij past een natuurlijke afstand, het kind bepaald hoe groot of klein de afstand is. De verhoorder is in het algemeen voorzichtig met aanrakingen. Het is bekend dat slachtoffers van lichamelijk geweld de aanraking van een vreemde als onplezierig en zelf bedreigend kunnen ervaren. Bij het verhoor van jonge kinderen verdient het sterk de voorkeur open vragen te stellen om het kind zo weinig mogelijk te beïnvloeden. In open vragen ligt geen informatie besloten over het antwoordt, in tegenstelling tot meerkeuzevragen en gesloten vragen. Open vragen zijn het meest objectief : het kind moet het antwoord volledig zelf invullen.

Open vragen : in het begin van het verhoor stelt de verhoorder algemene open vragen om het kind uit te nodigen een zo uitgebreid mogelijk verhaal te vertellen. Dit noemen we het spontane verhaal of free recall. Deze vragen zijn erop gericht over onderdelen van de verklaring meer specifieke informatie te verzamelen. Open vragen kunnen niet met ja of nee worden beantwoord. Een open vraag begint met :wie,wat, waar, wanneer, waarom, hoe, hoeveel enzovoort.

Meerkeuzevragen: Bij sommige met name jonge kinderen is het niet altijd mogelijk en effectief om uitsluitend open vragen te stellen. Het kind heeft dan een duidelijker kader nodig om de vraag te begrijpen. In dat geval kan de verhoorder, na een open vraag, een meerkeuze vraag stellen. Om de getuige zo ruim mogelijk de keuze te geven dient deze vraag altijd meer dan twee keuzemogelijkheden te bevatten en als laatste keuzemogelijkheid altijd "ergens anders", iets

³³ Dekens en Sleen, Het kind als getuige, 1997, pg 42/44

anders of iemand anders toe te voegen. Het doel is niet om het kind het juiste antwoord aan te bieden maar uit te leggen wat de verhoorder met de vraag bedoelt.

Gesloten vragen: zijn te herkennen doordat deze met ja of nee kunnen worden beantwoord. Deze vragen beginnen meestal met een werkwoord. De kans op suggestie en dus beïnvloeding van het kind is bij het stellen van gesloten vragen het groots.

Bij het kinderverhoor neemt samenvatten een belangrijke plaats in. De verhoorder moet voortdurend controleren of hij het kind goed heeft begrepen. Hiertoe herhaalt hij kleine stukjes van de verklaring en vraagt expliciet het kind hem te verbeteren indien dat nodig is. De verhoorder geeft het kind hiertoe tijdens de samenvatting ruimte door stiltes te laten vallen en aan het eind te vragen of het klopt of niet. Een korte samenvatting is overzichtelijker en het kind kan gemakkelijk de concentratie opbrengen om te luisteren of deze juist of onjuist is. Een kind kan emoties laten zien door te gaan huilen of boos te doen. Het kan ook zeggen dat het verdrietig, kwaad, bang of moe is. Gevoelsreflecties zijn met name goed te gebruiken als de verhoorder merkt dat het kind geëmotioneerd is. Het doel van het geven van een gevoelsreflectie is om daarna beter en gemakkelijker inhoudelijke informatie te verzamelen. Aan een gevoelsondersteunende opmerking gaat een openvraag naar de belevingskant vooraf. Hij geeft het kind een bevestiging om duidelijk te maken dat hij interesse heeft voor hetgeen is gebeurd of meeleeft met hetgeen het kind vertelt.

Confronteren is het tegenover elkaar zetten van tegenstrijdigheden binnen een verklaring met als doel het verkrijgen van duidelijkheid. Een confrontatie moet kort, neutraal en duidelijk zijn. Uiteraard dient in een verhoor met een kind de confrontatie zodanig plaats te vinden dat het kind zich niet aangevallen, beschuldigd of niet geloofd voelt. Zolang kinderen nog volop in het stadium van taalontwikkeling en taalverwerving verkeren is het verstandig om het taalgebruik daaraan aan te passen. Een kind kan ook in de war raken als de verhoorder plotseling het gespreksonderwerp wijzigt zonder dit aan te geven. Het is voor een kind van belang altijd duidelijk te maken over welk onderwerp gesproken gaat worden. Bij het afleggen van een getuigenverklaring is het van belang dat een kind een beleefde gebeurtenis in een min of meer samenhangend verhaal vertelt. Informatie moet uit het geheugen worden opgediept en op de juiste plaats worden gerangschikt. Het verhaal moet namelijk acties, personen, plaatsen, bedoelingen en gevolgen bevatten.

2.5 Het scenariomodel

Het verhoor volgens het scenariomodel kent drie onderdelen te weten een introductie, het zaakgericht gedeelte-dat deel dat over het vermoedelijke misdrijf gaat-en de afsluiting. De lengte van een verhoor is afhankelijk van de leeftijd van het kind en zijn vermogen tot concentreren. In het algemeen kan gezegd worden dat een verhoor van een anderhalf uur acceptabel is.

De introductie : is bedoeld om kennis te maken en vertrouwen te winnen. En om duidelijkheid te geven over de rol van de verhoorder en over de bedoeling van het gesprek. De verhoorder checkt tijdens de introductie of het kind weet waar het is, met wie het praat en waar het voor komt. Het kind mag kiezen of het direct wil praten of eerst wil spelen. Kiest het kind ervoor te praten dan vraagt de verhoorder waarover. Wil het wel praten maar nog niet over de zaak, dan zal de verhoorder het eerst hebben over bijvoorbeeld hobby's, vriendjes, de thuissituatie en een actuele gebeurtenis, bij voorkeur ook over iets wat voor het kind plezierig is. Wil het kind niet praten maar kiest het voor spelen, dan is het handig af te spreken wanneer er gepraat gaat worden en het kind deze afspraak te laten bevestigen.

Tijdens het spelen probeert de verhoorder toch een gesprek aan te knopen. Zo probeert de verhoorder uit of het kind zich tegelijkertijd op praten en spelen kan concentreren. Tijdens dit gesprek stelt de verhoorder ook niveauvragen. Wat weet het kind te vertellen over locaties (waar), tijden (wanneer), frequenties van gebeurtenissen (hoe vaak), duur (hoe lang) en afstand (hoe ver). Het is van belang dat de verhoorder het kind ook in deze fase niet priist of verbetert.³⁴

Zaakgericht gedeelte: de overgang van introductie naar het zaakgerichte gedeelte, het praten over de 'de zaak' vindt plaats zodra het kind er 'klaar' voor is. Dat kan al heel snel na binnenkomst zijn, bijvoorbeeld als het kind zelf opmerkingen in de richting van de 'zaak' maakt en hier direct over wil praten. De overgang kan ook gemaakt worden als het kind na enige tijd relatief ontspannen is. De opening van het zaakgericht gedeelte moet in ieder geval objectief zijn, zonder informatie over de verdachte of het verdachte feit in te brengen. Afhankelijk van de reactie van het kind staan de verhoorder drie scenario's ter beschikking, te weten:

-Scenario A ; indien het kind begint te vertellen

De verhoorder stimuleert het kind eerst om zoveel mogelijk zijn eigen verhaal te vertellen. Hierdoor is dit onderdeel van de verklaring het meest betrouwbaar .De verklaring dient verder voorzien te worden van feiten en details. Om het verkrijgen van betrouwbare informatie te stimuleren, geeft de verhoorder het kind een viertal instructies :

- 1) toestemming om door de verhoorder gemaakte fouten in samenvattingen te corrigeren ;
- 2) uitleg dat de verhoorder er niet bij is geweest en de antwoorden op de vragen niet weet;
- 3) het kind mag vragen om uitleg als het een vraag niet snapt;
- 4) toestemming om te mogen zeggen dat het een antwoord op een vraag niet weet.

Hoe uitgebreider het verhaal is voorzien van details, hoe beter de rechter kan beoordelen of de verklaring als bewijs kan dienen. Zijn de antwoorden die het kind geeft vaag of niet duidelijk, dan kunnen twee tekeningen als hulpmiddel ingezet worden. Het gaat hierbij om een schetsmatige tekening van een blote jongen en een bloot meisje, waarop zowel de voor-als de achterkant te zien is. De tekeningen kunnen zowel het kind als de vermoedelijke pleger

³⁴ Dekens en Sleen, Het kind als getuige, 1997, pg 53

voorstellen. Als bijvoorbeeld een kind niet met woorden of bij zichzelf duidelijk kan maken waar hij aan zijn lichaam is vastgepakt, kan hij dit op de tekening aanwijzen of aankruisen.

-Scenario B ; indien het kind niet meteen begint te vertellen

Als de getuige niet aanslaat op de vraag waarover het zou komen praten, probeert de verhoorder een andere weg, namelijk scenario B. Hij tracht op indirecte wijze met het kind in gesprek te komen over het vermoedelijk misdrijf en de vermoedelijke verdachte en doet dit zonder voorinformatie in te brengen.

-Scenario C ; het inbrengen van voorinformatie

Als het kind niets verteld heeft na scenario B doorlopen te hebben, kan worden gekozen voor scenario C: de verhoorder confronteert het kind met informatie uit de aangifte. Als er wordt besloten het kind met voorinformatie te confronteren moet dit op een zorgvuldige en zo objectief mogelijke wijze gebeuren. De naam van de verdachte en de verdachte handelingen mogen niet worden genoemd. Reageert het kind niet door met aanvullende informatie te komen of ontkent het deze, dan moet de verhoorder dit accepteren en het verhoor stoppen. Het inbrengen van voorinformatie is de laatste mogelijkheid. Gaat het kind echter wel vertellen dan is het strafrechtelijk gezien nodig dat alsnog gedetailleerde informatie wordt verkregen.

Weerstand

Tijdens het verhoor kan het voorkomen dat het kind een reactie vertoont die op weerstand lijkt. Dit blijkt bijvoorbeeld uit het ontwijken van praten in het algemeen of over bepaalde onderwerpen. Het vermijden van het gespreksonderwerp door de verhoorder af te leiden of expliciet aangeven niet te willen praten, door weg te lopen of hiermee te dreigen, huilen of druk en beweeglijk zijn. Dergelijke gedragingen kunnen verschillende redenen hebben. Het kan te maken hebben met het onderwerp waarover het kind komt praten, degene waarover of dreigementen van de verdachte als het kind er iets over vertelt. Maar ook kan het zijn dat een kind er al herhaaldelijk over heeft gesproken en daardoor, of sowieso, er geen zin in heeft. In het algemeen geldt : ga niet om de weerstand heen, maar pak hem aan. De achterliggende reden hiervoor is dat weerstanden en emoties een blijvend obstakel in de rest van het verhoor vormen. Er zijn een aantal mogelijkheden om met weerstand om te gaan. De verhoorder kan proberen de weerstand op te ruimen, door direct te vragen wat er aan de hand is. Het kan voorkomen dat de weerstand van het kind zo hevig is, dat het de verhoorder niet lukt om er doorheen te komen .In dat geval dient de verhoorder dit te respecteren, te accepteren en het verhoor te beeindigen. Bij twijfel of het kind de waarheid vertelt, is het belangrijk hier expliciet en direct aandacht aan te schenken op een vriendelijke, niet beschuldigende toon. Het kind moet op de eerder gegeven informatie terug kunnen komen zonder teveel gezichtsverlies. Vervolgens vraagt de verhoorder

of bij het kind ook iets dergelijks speelt. De verhoorder kan dan ook aangeven dat hij niet boos wordt als het kind aangeeft dat er iets niet klopt.³⁵

³⁵ Dekens en Sleen, Het kind als getuige, 1997, pg 59

Conclusies

Als we kijken naar het kind als getuige dan zien wij dat de houding van de verhoorder een belangrijke factor is voor de juistheid van de verklaring van het kind. Het komt de juistheid van de verklaring ten goede wanneer de verhoorder open, positief en sensitief is ten opzichte van het kind. De manier waarop een kind wordt verhoord, is van invloed op de kwaliteit van de verklaring van het kind. De beste verhoortechniek bij kinderen is free recall. De informatie die hiermee wordt verkregen is meer juist dan informatie uit gerichte open vragen en gesloten vragen. Herhaling van vragen wordt afgeraden, omdat het kind hierdoor kan denken dat het eerste antwoord onjuist was, waardoor het kind de tweede een ander antwoord geeft. Om kinderen tussen de drie en de vijf jaar oud te kunnen verhoren is dat ze een gebeurtenis moeten kunnen waarnemen en deze in woorden in hun geheugen moeten kunnen op slaan. Hoe minder prikkels er zijn, hoe beter het kind zich op het gesprek kan concentreren.

Aanbevelingen

1. Het kind en zijn ouders moeten gewezen worden op het recht op effectieve bijstand. Ook het kind als getuige moet het recht hebben op effectieve bijstand. Bijstand zou verleend kunnen worden door een (jeugd) advocaat die over ruime kennis beschikt over de ontwikkeling van het kind. De belangrijkste taak van de advocaat is het opkomen voor de belangen van het kind.
2. Het recht op herstel moet een sterkere positie na het horen innemen door bijvoorbeeld één verplicht bezoek aan een psycholoog. Het recht op herstel zou een sterkere positie innemen als het kind na het horen aanbevolen wordt, of zelfs verplicht wordt minimaal één keer een bezoek te brengen aan een deskundige. Zij zijn immers beter dan de politie in staat om de psychologische toestand van het kind te beoordelen.

Bronvermelding

Literatuur:

Drs. K.M.K. Dekens & Drs.J. van der Sleen, Het Kind Als Getuige

J.A.W.Lensing, Het verhoor van de verdachte in strafzaken

Lonneke Stevens & Willem-Jan Verhoeven, Raadsman bij politieverhoor

Wet:

Het Surinaams Wetboek van Strafvordering

Verdrag:

Het Internationale Verdrag inzake burger en politieke rechten